

УДК 339.5

Мних О.Б.,*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри маркетингу і логістики
Національного університету «Львівська політехніка»***ЗОВНІШНЯ ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС
ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНИ
НА ЄВРОПЕЙСЬКИХ І СВІТОВИХ РИНКАХ****FOREIGN TRADE POLICY AND INTERNATIONAL BUSINESS
AS A REPLACEMENT OF UKRAINE'S COMPETITIVE POSITIONS
IN THE EUROPEAN AND WORLD MARKETS****АНОТАЦІЯ**

Дано кількісну характеристику динаміки обсягів експорту та імпорту товарів і послуг України в країни ЄС та в інші країни світу. Проведено оцінку якісних змін у структурі зовнішньої торгівлі. Побудовано регресійні моделі, що відображають тренди зміни обсягу експорту та імпорту за 2010–2016 рр. Дано критичну оцінку діючої зовнішньої торговельної політики в контексті її відповідності цілям стратегії сталого розвитку. Визначено причини слабких конкурентних позицій України на європейських і світових ринках. Доведено необхідність заміни деструктивної зовнішньої торговельної політики держави якісно новою, яка б відкривала простір для розвитку інноваційної конкурентної економіки.

Ключові слова: зовнішня торгівля, міжнародний бізнес, торговельна політика, експорт, експортний потенціал, імпорт, конкуренція, агробізнес, контроль бізнесу.

АННОТАЦИЯ

Дана количественная характеристика динамики объемов экспорта и импорта товаров и услуг Украины в страны ЕС и другие страны мира. Проведена оценка качественных изменений в структуре внешней торговли. Построены регрессионные модели, отражающие тренды изменения объема экспорта и импорта за 2010–2016 гг. Дана критическая оценка действующей внешней торговой политике в контексте ее соответствия целям стратегии устойчивого развития. Определены причины слабых конкурентных позиций Украины на европейских и мировых рынках. Доказана необходимость замены деструктивной внешней торговой политики государства качественно новой, которая открывала бы простор для развития инновационной конкурентной экономики.

Ключевые слова: внешняя торговля, международный бизнес, торговая политика, экспорт, экспортный потенциал, импорт, конкуренция, агробизнес, контроль бизнеса.

ANNOTATION

The quantitative characteristics of the dynamics of volumes of export and import of goods and services of Ukraine to the EU countries and other countries of the world are given. An estimation of qualitative changes in the structure of foreign trade is conducted. Regression models have been constructed that reflect the trends of changes in the volume of exports and imports for 2010-2016. A critical assessment of the current foreign trade policy in the context of its compliance with the goals of the sustainable development strategy is given. The reasons of weak competitive positions of Ukraine on the European and world markets are determined. The necessity of replacing the destructive foreign trade policy of the state with a qualitatively new one, which would open space for the development of an innovative competitive economy, was proved.

Keywords: foreign trade, international business, trade policy, export, export potential, import, competition, agribusiness, business control.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя змінюється економічний простір міжнародних

економічних відносин України у зовнішній торгівлі товарами і послугами: країна вільно торгує з 45 країнами світу, набирає обертів електронна комерція, посилюється конкурентна боротьба за повний контроль сегментів цільових ринків, з'являються нові об'єкти і суб'єкти міжнародної торгівлі, введена в дію заборона щодо експорту необробленої деревини тощо. Зусилля і компетенції національних державних органів влади, спеціалізованих інститутів та менеджерів повинні бути спрямовані на створення такої зовнішньої торговельної політики, яка б відображала якісно нову роль вітчизняної економіки в сучасному світовому порядку та її значення у підвищенні якості економічного зростання в Україні. Українська модель зростання експорту товарів і послуг із низькою доданою вартістю унеможливує підвищення цінності національного бренду, повномасштабне використання освітнього і наукового потенціалу української нації і грамотне поєднанням факторних переваг країни. У зв'язку зі зміною чинників розвитку глобальної економіки необхідна критична оцінка діючої структури зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу і векторів розвитку експортно-імпортних операцій у контексті формування інноваційної конкурентної економіки.

У відкритій економіці України необхідно виявити можливості і перешкоди для розкриття експортного потенціалу українського бізнесу і заміщення імпорту для повноцінного використання не тільки факторних переваг, а й інтелекту нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний бізнес базується на потенційних і реальних можливостях отримання вигод (фінансових і нефінансових) саме з переваг міждержавних ділових операцій, у зв'язку з чим і з'являються нові підходи до оцінювання таких переваг і вигод на макро- і мікрорівнях. Поява нових трендів дії факторів інституційного та ринкового середовища, зміна правил гри і моделей поведінки споживачів і юридичних осіб у процесі перерозподілу ринкової влади та інші якісні зміни в міжнародному бізнесі відображено в роботах [1–7]. Характеристика структурних змін економіки України та

факторів міжнародного бізнесу розглядається у роботах [8; 9].

Про домінування стійкої моделі відтворення «старої» української економіки свідчать міжнародні рейтинги. Так, за оцінками Світового банку, у 2016 р. за показником «Індекс процвітання» Україна зайняла найнижче місце серед європейських країн – 107-е зі 149 (країна навіть відстала від Уганди), хоча у сфері освіти були значно кращі досягнення – 45-е місце [10]. Розрив у 62 позиції й є яскравим відображенням недооцінювання інтелектуального та ресурсного потенціалу країни, з одного боку, і неефективного державного і корпоративного менеджменту в управлінні різними секторами економіки та зовнішньоекономічною діяльністю для використання факторних переваг, у тому числі природних ресурсів, – з іншого. За рівнем конкурентоспроможності зі 137 країн світу Україна зайняла 81-е місце [11]. У XXI ст. активно розвиваються процеси комерційного використання продуктів інтелектуальної праці, а міжнародний технологічний обмін перетворився на найбільш динамічний сектор світової торгівлі. Якщо Україна зможе посісти у цьому процесі провідні ринкові позиції, тоді вона стане не об'єктом зовнішньої торгівлі, а цінним суб'єктом глобальної економіки, тому важливо критично оцінити діючу структуру зовнішньої торгівлі товарами і послугами, визначити причини слабкої взаємодії промислової і торговельної політики для цілей високотехнологічного розвитку в рамках глобальної економіки, зважаючи на нинішні стартові позиції України в міжнародному рейтингу конкурентоспроможності та інноваційного розвитку.

Мета статті полягає у тому, щоб дати кількісну й якісну характеристику трендів зміни обсягів експорту та імпорту товарів і послуг України в країни ЄС та в інші країни світу, провести системний аналіз зовнішньої торговельної політики в контексті її відповідності цілям стратегії сталого розвитку і поліпшення конкурентних позицій країни на європейських і світових ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна економіка повинна продемонструвати реальне підвищення якості економічного зростання і життя суспільства навіть в умовах військового протистояння з Росією, щоб позитивно вплинути на міграцію праці і капіталу, в тому числі й інтелектуального. Для цього у найближчій перспективі повинен бути зменшений розрив між рівнем освіти в країні, її факторними перевагами та показниками щодо конкурентних позицій економіки. Функціонування української економіки за значних обсягів негативного сальдо у зовнішній торгівлі з іншими країнами світу (3,279 млрд. дол. за січень-серпень 2017 р.) порушує стійкість української гривні, посилює інфляційні процеси, поглиблює проблему імпортозаміщення у виробничій сфері, особливо для малого бізнесу, і погір-

шує імідж країни на світових ринках. Майже 75 млрд. дол., або 80% ВВП, – це сукупний державний борг станом на 30.06.17 [12]. Це означає, що державних коштів для підтримки високотехнологічних галузей та експортоорієнтованих підприємств практично немає, а прийнятий ще в 2010 р. Закон України «Про державно-приватне партнерство» не був підкріплений реальним механізмом його практичної реалізації, адже в дійсності проявилися недостатність гарантій інвесторам, складність і невизначеність процедури державно-приватного партнерства, неврегульованість державної підтримки інноваційно-інвестиційним проектам тощо. В умовах знецінення гривні і відсутності реальної підтримки виробничої сфери з боку банківсько-інвестиційних структур вигідним для бізнесу стає зростання експорту для отримання додаткового доходу від конверсії валюти, а також для погашення зовнішніх боргів, що й зумовлює вибір короткострокових цілей його розвитку з меншими фінансовими ризиками, адже формування проекту державного бюджету було здійснено на основі прогнозного курсу гривні на кінець 2018 р. на рівні 30,1 грн./дол.

У той час, коли європейські країни і США дотримуються обмежень у сфері торгівлі з Росією в рамках накладених на неї санкцій, Україна навіть в умовах війни з Росією нарощує експорт до неї, який зріс за перші два місяці 2017 р. на 54,4% і становив \$576 млн. (частка Росії в сукупному експорті була найбільшою серед усіх країн – 9,2%). Через участь російського капіталу у функціонуванні критично важливих секторів енергетики та ринкової інфраструктури актуалізується проблема економічної безпеки України, забезпечення надійності й суспільної відповідальності вітчизняного бізнесу за високих ризиків «втєчі» комерційно-технологічної інформації. Хоча ще 25.11.14 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів», який зобов'язує українські компанії розкривати інформацію про своїх кінцевих бенефіціарів, проте немає конкретного результату дії цього Закону, втіленого в реальність. Непрозора політика реєстрації прав власності кінцевих бенефіціарів ускладнює процедуру виявлення структури власного капіталу стратегічно важливих підприємств із часткою російського капіталу, які використовують тіньові схеми фінансових міжнародних потоків. За даними міжнародної Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА), обсяг тіньової економіки в Україні в 2016 р. становив 1,1 трлн. грн., або 46,2% від ВВП (ВВП у 2016 р. становив 2,38 трлн. грн.) [13].

Необхідність захисту національних інтересів і формування економічної та національної безпеки країни вимагають докорінних змін як у сфері торгівлі між Росією і Україною, так і в процесі формування стратегій розвитку між-

народних компаній, особливо тих, які спеціалізуються на товарах військового чи подвійного призначення. Спеціального дослідження потребують питання щодо участі російського капіталу в банківській сфері, у контролі енергетичної сфери України і бізнесу стратегічно важливих об'єктів, доступ до яких був створений непрозорою приватизацією, у тому числі обласних енергетичних компаній та підприємств хімічної індустрії. Навіть в умовах війни частка російського капіталу у статутному капіталі всіх банків збільшилася за 2014–2015 рр. від 12% до 20% [14]. Це означає, що вирішення економічних проблем щодо поліпшення структури українського експорту/імпорту, яке вимагає відповідного фінансового забезпечення, не може бути ізольованим від державної політики зміцнення економіки в усіх сферах життєдіяльності і політики відповідальності менеджменту

за майбутнє нації, задекларованої у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Кількісну характеристику зовнішньої торгівлі України з країнами світу можна подати на основі трендів зміни обсягів експорту/імпорту товарів і послуг, які показані на рис. 1 і 2.

Із 2014 р. істотно падають обсяги експорту товарів і послуг, переважно через військові конфлікти з РФ і втрату Україною традиційних ринків збуту та 1/5 економічного потенціалу.

Експорт давальницької сировини з України в індустріальні економіки світу, які зміцнюють свої ринкові позиції, доповнює характеристику векторів розвитку вітчизняного бізнесу. Через безсистемність державної промислової політики і плану дій щодо реалізації стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (презентована 25.09.14 Президентом України П. Порошенком) і надалі спостерігається стійка тенденція домі-

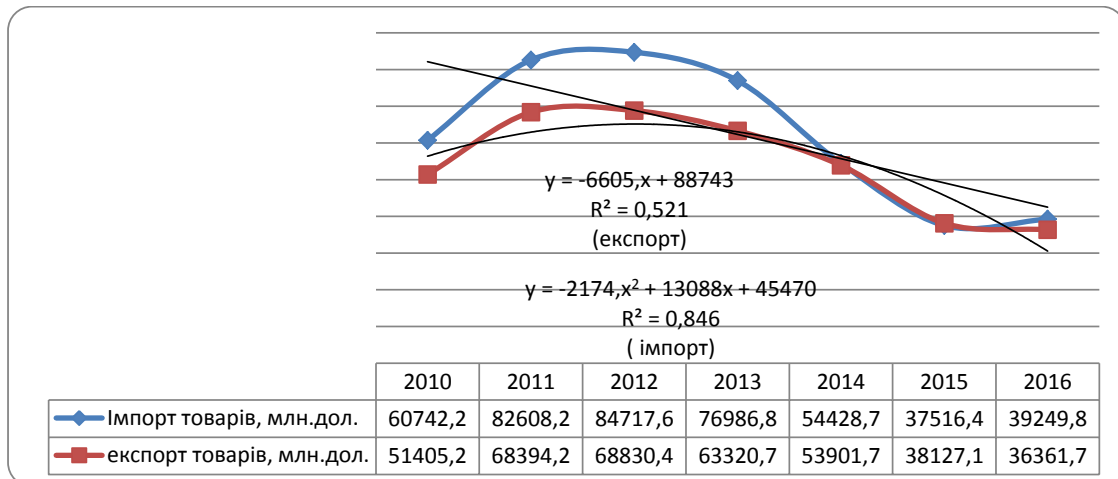

Рис. 1. Тренди зміни обсягів українського експорту/імпорту товарів України з країнами світу за 2010–2016 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [15]

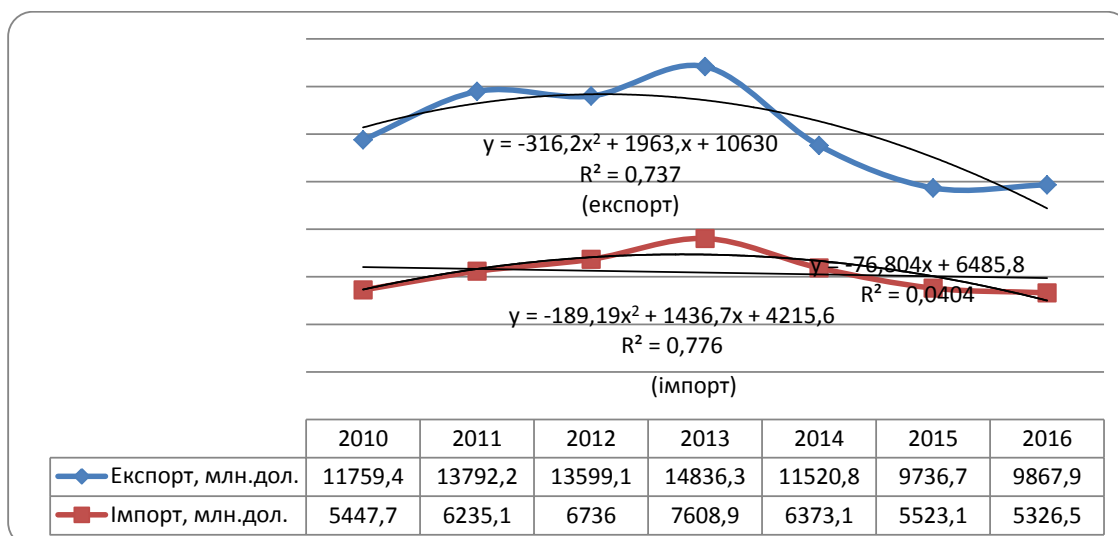

Рис. 2. Тренди зміни обсягів українського експорту/імпорту послуг України з країнами світу за 2010–2016 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [15]

нування низькотехнологічних галузей виробництва в економіці, і вагомим об'єктом зовнішньої торгівлі виступає експорт давальницької сировини. Наприклад, питома вага цього експорту з України у Швейцарію, яка, за даними «Глобального інноваційного індексу 2016», була визнана найбільш інноваційною країною світу, досягла аж 77,6%.

Хоча в сегменті послуг спостерігається позитивне сальдо між обсягами експорту та імпорту за весь період 2010–2017 рр., проте в структурі тих послуг переважають не інтелектуально-інформаційні, а транспортні послуги (їхня частка перевищує 50%) і послуги з переробки матеріальних ресурсів. Зі низьких темпів техніко-технологічної модернізації промисловості не затребуваними є інтелектуальні продукти ІТ-сектору – лідера з експортного аутсорсингу [16].

Україна, яка мала значні факторні переваги, зокрема, зберегла свою рейтингову позицію з 2014 р. і в 2016 р. знову попала у Топ-10 світових виробників сталі (за січень-червень 2016 р. було виплавлено 27,17 млн. т [17]), але такий виробничий ресурс не був ефективно використаний для виходу економіки з кризи, у тому числі й транспортного машинобудування. У загальній величині негативного сальдо в зовнішній торгівлі товарами і послугами України за 2016 р. аж 68,7% припадало на імпорт із Китаю, причому майже 25% становив імпорт електричних машин (або 1 157,080 млн. дол.), вагому

частку – пластмаси, полімери, органічні сполуки. Актуальним є питання істотної зміни структури імпорту в зовнішній торгівлі товарами, адже імпорт чорних металів із Китаю становив у 2016 р. аж 179,641 млн. дол. (відкритим залишається питання про цільове його використання). Про втрату конкурентних переваг вітчизняної промисловості можна судити на основі такого порівняння: у 2014 р. Білорусія у світовому рейтингу з виплавки сталі займала лише 40-у позицію (2,51 млн. т), тим не менше ця країна демонструє високі результати розвитку експортного потенціалу в сегменті транспортного машинобудування: частка білоруських тракторів у структурі імпорту тракторів до України в 2014 р. становила 15,42%, а в 2015 р. – 20,63% [18]. Динаміка показників, показаних на рис. 3 і 4, підтверджує вагомую роль неконкурентних ринків Азії і Африки для України.

Незважаючи на вступ України до Зони вільної торгівлі з країнами ЄС (фактично – з 1 січня 2016 р., а формально – з 1 вересня 2017 р.), вітчизняний бізнес не зміг повноцінно використати свій виробничий та експортний потенціал (експортні квоти для деяких номенклатурних позицій сільськогосподарської продукції були вичерпані вже на початку 2016 р.). Невідповідність якості вітчизняних товарів європейським стандартам стала основним бар'єром для їх просування на конкурентні ринки ЄС; низькі темпи нарощування експортного потенціалу

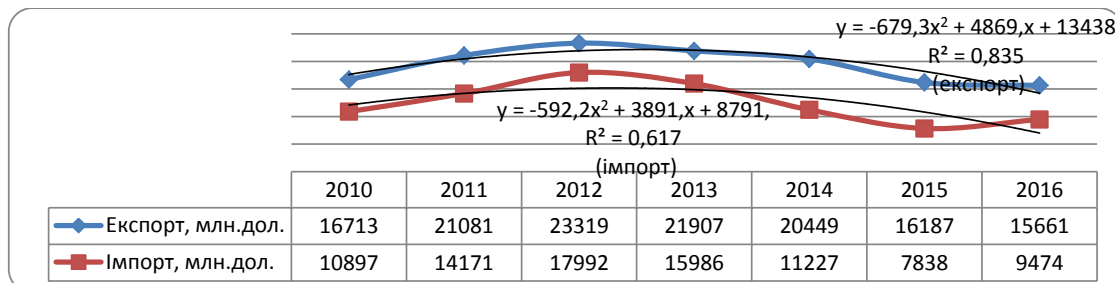

Рис. 3. Тренди зміни сукупних обсягів експорту та імпорту товарів і послуг у зовнішній торгівлі України з країнами Азії та Африки

Джерело: побудовано автором на основі даних [15]

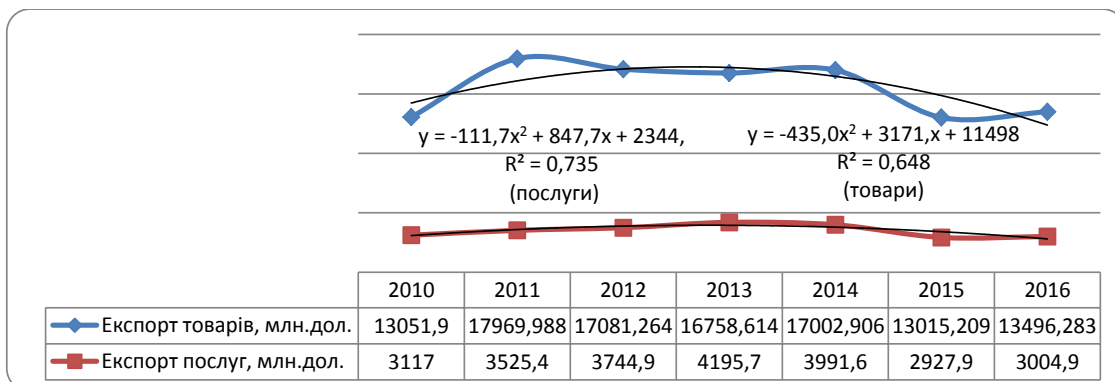

Рис. 4. Тренди зміни обсягів експорту товарів і послуг у країни ЄС за 2010–2016 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [15]

були недостатніми для подолання негативного сальдо в зовнішній торгівлі товарами України з країнами ЄС за 2010–2016 рр. (рис. 5).

Вітчизняна економіка несе тягар первинного сектору, а світові тренди на критично важливі фактори виробництва (зокрема, паливно-енергетичні ресурси, метал, зернові та олійні культури) стають домінуючими факторами доходності інвестицій і продаж, визначаючи економічні та регіональні зони інвестиційної привабливості проектів і можливості їх ресурсного забезпечення. У 2016 р. було залучено 44,2 млрд. грн. капітальних вкладень у сільське господарство, проте в харчову промисловість і переробку, в яких потенційні можливості приросту доданої вартості значно вищі, сума тих інвестицій була мізерною – 0,038% від капітальних вкладень у сільське господарство. За даними Міністерства фінансів України та представництва ЄС в Україні, обсяг наданої допомоги нашої державі міжнародними фінансовими організаціями (МФО) за всі роки становив 44 млрд. дол. і більше 15,6 млрд. євро. Проте через недосконалість законодавства, корупцію та імітацію реформ Україна не змогла ефективно їх використати, що й стало причиною низьких показників «вибірки» кредиту для України – лише 30% (у 2013–2014 рр.), а в 2015 р. цей показник знизився до 10%. Відповідно, був утрачений час на проведення структурно-функціональних змін для реформування економіки, а час як ресурс в умовах глобальних ринків виступає конкурентною ознакою національних економік. Не відбулося корінних якісних змін, які б засвідчили про інноваційну спрямованість економіки в Україні, адже якщо її умовно поділити на три сектори – видобуток сировини (первинний), виробничий (вторинний) і сфера послуг (третинний), – то частка високотехнологічних секторів в експорті України в 2016 р. становила не більше 20%, причому із загальної суми експорту товарів і послуг 46,2 млрд. дол. лише 21,4% припадало на послуги. Тому й на традиційний експорт вітчизняної продукції та економічні показники його рентабельності надалі

істотний вплив мають світові цінові тенденції на матеріальні ресурси, а нематеріальні активи (патенти, ліцензії, ноу-хау, торговельні знаки, програмне забезпечення тощо) не стали вагомим фактором формування економіки знань і цінними об'єктами управління економікою, у тому числі міжнародним бізнесом. Зі діючої структури українського експорту звужуються межі використання інтелектуального потенціалу і маневреність управлінських стратегічних та поточних рішень щодо міжнародних трансакцій.

Що стосується лідера світових рейтингів з експорту – агробізнесу України, то його високі рейтинги, на жаль, прямо не корелюють із показниками конкурентних позицій країни: за 2015–2016 рр. частка нашої країни у світовому експорті соняшникової олії становила 54,8%; водночас, за дослідженнями Всесвітнього економічного форуму, Україна за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2015–2016 посіла 79-е місце серед 140 країн світу, втративши за рік три позиції (у попередньому рейтингу займала 76-ту позицію) [19]. Основна причина в тому, що вітчизняний аграрний сектор ще не відкрив інноваційні можливості для поліпшення якості економічного зростання в умовах монополізації економіки і пасивності АМК України в регулюванні діяльності агрохолдингів. Деякі іноземні країни повністю контролюють український експорт та імпорт, зокрема у сфері агробізнесу, що ставить під загрозу економічну безпеку країни і посилює дисбаланс попиту та пропозиції на продовольчому ринку [20]. Агрополітика України не координується із промисловою політикою виготовлення власної сільськогосподарської техніки, мінерального добрива тощо.

Зі відсутності інвестиційної підтримки власного фермера певну нішу на ринку овочів і фруктів активно займають Польща, Туреччина і навіть Індонезія (імпортна пальмова олія широко використовується у кондитерській промисловості для підсилення смаку, а також для тривалого зберігання продукту). Низькі темпи впровадження біотехнологій в Україні унемож-

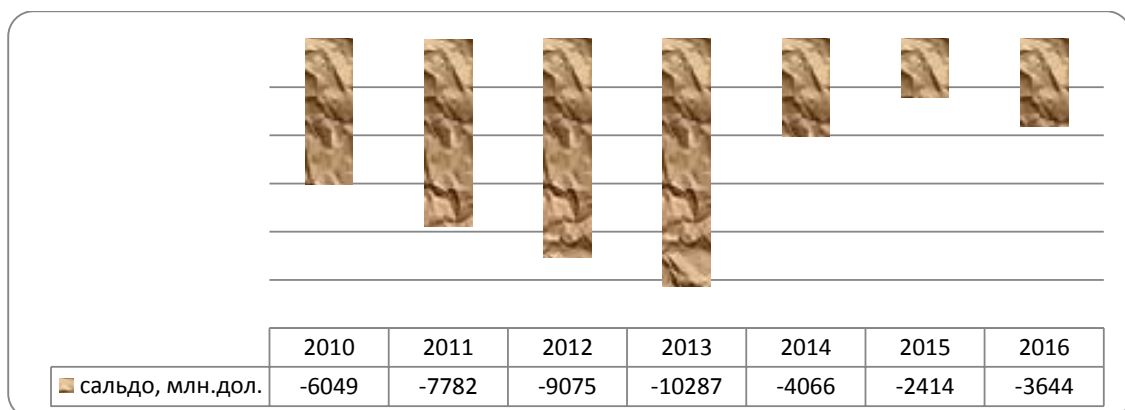

Рис. 5. Сальдо в зовнішній торгівлі товарами України з країнами ЄС за 2010–2016 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [15]

ливають повне використання потенціалу біомаси, що й стимулює її експорт в Естонію та в інші країни.

Сільськогосподарське машинобудування, хімічна промисловість та енергетика показали інноваційну пасивність і неготовність до створення синергетичного ефекту в суміжних галузях через низький рівень адаптації до конкурентних умов європейських і світових ринків. У структурі експорту в підгрупі «тваринництво» повний контроль по деяких експортних групах здобувають такі країни, як Грузія та Іспанія, які імпортують з України живі тварини (табл. 1).

Як показує світова практика, глобалізація бізнесу розширює простір застосування інноваційних рішень, а конкуренція стимулює їх практичне впровадження. Так, у сфері агробізнесу практичний інтерес мають такі послуги інноваційного характеру: картографія, що базується на сучасних інформаційних технологіях для управління банком землі; моніторинг технопарку; спеціалізовані CRM- та HRM-системи; мобільність; аналітика і планування тощо. Застосування подібних інноваційних рішень у діяльності вітчизняного агробізнесу сприятиме приросту доданої вартості на внутрішньому ринку України, оптимізації структури посівних площ, поліпшенню методів планування і прогнозування для зниження розривів між попитом і пропозицією на сільськогосподарську продукцію тощо [21].

Окремі агрокорпорації вже будують свій бізнес на рішеннях вітчизняних IT-підприємств: успіхи впровадження проекту Drone.ua, який став аеророзвідником найбільшої в країні агрокорпорації Kernel (за допомогою IT-рішення молоді команди Pixel Solutions Kernel отримує індекси вегетації, інформацію щодо випаровування й азоту, прогнозує врожайність). Необхідно більш активно залучати венчурні інвестиції в агробізнес для забезпечення приросту доданої вартості в даній сфері, об'єднати потужний аграрний потенціал і наявні переваги розвинутого IT-сектору в Україні. Інноваційною можна вважати компанію InVenture Investment Group, яка в 2016 р. поставила собі за мету здійснити венчурні інвестиції на різних стадіях в agtech-проекти. Українські стартапи пробивають дорогу у сфері агробізнесу. Так, проект Envu Sensor (засновник А. Яремич) посів перше місце на всеукраїнському хакатоні аграрних інновацій (хакатон – заходи спеціалістів у галузі розроблення програмного забезпечення) аграрних інновацій, який пройшов у Києві в лютому 2016 р. [22].

Вирішуючи проблеми продовольчої кризи у світі (Україна годує 174 країни світу), менеджмент агрохолдингів і дрібних фермерів змушений активно освоювати і залучати в практику різні фінансові інструменти не тільки для розширення масштабу аграрного бізнесу, а й для більш якісного його інформаційного забезпечення.

Таблиця 1

Домінуючі товарні групи агробізнесу в структурі експорту/імпорту в 2016 р.

Експорт/імпорт	Питома вага від загального експорту/імпорту, %	Країна, яка експортує чи імпортує
Тваринництво		
Експорт живих тварин і м'яса		
Живі свині	100	Грузія
Жива домашня птиця	100	Іспанія
Живі вівці і кози	80	Туреччина
М'ясо (крупна рогата худоба)	99	Білорусія
Кості, роги, копита, панцирі	100	Литва
Імпорт живих тварин, м'яса та ін.		
М'ясо (баранина і козлятина)	98	Нова Зеландія
Живі свині	92	Данія
Щетина зі свиней (використовують для виготовлення щіток для взуття, малювання, фарбування тощо)	100	Китай
Рослинництво		
Експорт		
Листя, гілок, трави, моху, лишайника	100	Естонія
Капуста	93	Білорусія
Імпорт		
Технічний неденатурований етиловий спирт	88	США
Какао-боби	92	Гана
Пальмова олія	86	Індонезія
Яблука, груші	92	Польща
Огірки, корнішони	85	Туреччина
Помідори	93	Туреччина

Джерело: побудовано автором на основі [20]

Висновки. Без легалізації міжнародного бізнесу і його фінансових потоків, створення конкурентного середовища і серйозних змін у діяльності Антимонопольного комітету України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі, що в комплексі охоплюють проблему підвищення якості інституційного середовища, не затребуваними в реальній практиці будуть результати науково-прикладних досліджень, які стосуються, зокрема, вибору векторів розвитку зовнішньої торгівлі і раціоналізації її структури в контексті повного використання інтелектуального потенціалу української нації і природного потенціалу країни. Задекларовані політичною елітою стратегічні цілі сталого розвитку України не підкріплені реальними механізмами їх забезпечення, у тому числі під час формування політики зовнішньої торгівлі товарами і послугами, що й посилює залежність країни від імпорту не тільки високотехнологічних товарів, а й сільськогосподарської продукції. Відкрита економіка України реально не зможе поліпшити ринкові позиції на конкурентних ринках за домінування аграрного сектору в промисловості, тінізації економіки і непрозорих схем реєстрації прав власності міжнародного бізнесу, у тому числі й російського капіталу, в діяльності стратегічно важливих секторів. Вирішення проблеми раціоналізації структури зовнішньої торгівлі охоплює широкий спектр науково-прикладних і маркетингових досліджень політико-правового середовища функціонування міжнародного бізнесу, взаємозалежності промислової політики і міжнародної економіки, суспільної відповідальності бізнесу, науки і влади за майбутнє нації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Международный бизнес ; 4-е изд. ; пер. с англ. под. ред. А.Г. Медведева. – СПб. : Питер. – 1088 с.
2. Хилл Ч. Международный бизнес / Ч. Хилл. – СПб. : Питер, 2013. – 688 с.
3. Mnich O. Problemy i perspektywy rozwoju marketingu międzynarodowego przedsiębiorstw Ukrainy w kontekście eurointegracji / O. Mnich O., Ł. Szulgina // Marketing międzynarodowej i kierunki rozwoju [monograf.]: PWE, Warszawa, 2010 // red. nauk. J. Wiktor, A. Zbikowska, 603 s., s.122–128
4. Mnykh O. Necessity of restructuring ukrainian airlines business and improving their value management in conditions of european integration and increased competition / Olga B. Mnykh, Ruslan M. Brytskyi // Economics, Entrepreneurship, Management Editor-in-Chief prof. O. Kuzmin, Lviv Polytechnic National University, 2015. volume 2. – № 1. – С. 39–43.
5. Мних О.Б. Аналіз ключових чинників формування і розвитку конкурентоспроможності регіональної економіки / О.Б. Мних // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. – 2011. – Т. 1. – С. 119–131.
6. Мних О.Б. Якісні зміни ринкового та інвестиційного середовища вітчизняних підприємств і маркетингові проблеми розвитку їх діяльності на внутрішньому і закордонних ринках збуту / О.Б. Мних // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. – 2016. – №. 846. – С. 204–213.
7. Мних О.Б. Актуальні проблеми у сфері торгівлі необробленою деревиною і факторний аналіз діяльності деревообробних підприємств України / О.Б. Мних, Б.Д. Гречин // Науковий вісник НЛТУ України. Серія «Економічна». – 2016. – № 26.2. – С. 76–85.
8. Макуха С.М. Структурна перебудова зовнішньої торгівлі України – вимога часу / С.М. Макуха // Бізнес Інформ. – 2012. – № 1. – С. 8–11.
9. Зірко О.В. Аналіз світових тенденцій та їхній вплив на економіку України / О.В. Зірко // Бізнес Інформ. – 2011. – № 7. – Т. 1. – С. 23–25.
10. Україна у світових рейтингах (інфографіка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dyvys.info/2016/12/30/2016-ukrayina-u-svitovyh-rejtyngah/>.
11. Зручний доступ до актуальних даних про позиції України у ключових міжнародних індексах) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/ratings/>.
12. Державний борг України перевищив \$75 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://espresso.tv/news/2017/07/26/derzhavnyy_borg_ukrayiny_perevyschiv_75_mlrnd.
13. Україна – у трійці країн з найбільшою тіньовою економікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2017/10/28/630573/>.
14. Як почуваяться банки з російським капіталом на українському ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1407694-yak-pochuvayutsya-banki-z-rosijskim-kapitalom-na-ukrayinskomu-rinku>.
15. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
16. Пермінова С.О. Конкурентні позиції українського ІТ-аутсорсингу на міжнародному ринку / С.О. Пермінова, М.О. Ходацька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/16.pdf>.
17. Україна зберегла 10 місце в рейтингу виробників сталі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2016/07/21/599851/>.
18. Імпорт белорусских тракторів в Україну может уменьшиться [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2015/12/15/572352/>.
19. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2015–2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-0>.
20. Неожиданная монополия: какие страны контролируют украинские экспорт и импорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/neozhidannaja-monopolija-kakie-strany-kontrolirujut-ukrainskie-eksport-i-import-1652/>.
21. ІТ-інновації в агробізнесі. 8 ключових напрямів, про які варто дізнатися [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad/it-innovatsii-v-agrobiznese-8-klyuchevykh-napravlenii-o-kotorykh-stoit-uznat/>.
22. Умные агробизнес. Как украинские IT-предприниматели завоевывают аграрный рынок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/03/10/584612/>.